

Dr Ljubinka Kovačević*

BORIVOJE ŠUNDERIĆ
(1950–2020)

Sredinom avgusta rastužila nas je vest da je, posle duge i teške bolesti, preminuo dr Borivoje Šunderić, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu u penziji. To saznanje je pokrenulo sećanja na našeg uvaženog i dragog profesora, na sve vrline kojima je bio ukrašen i na njegovu plodnu akademsku karijeru.

Profesor dr Borivoje Šunderić rođen je 1. oktobra 1950. godine u selu Premeća kod Čačka. Osnovnu školu je pohađao u rodnom mestu i u Slatini, a gimnaziju u Čačku. Na Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu upisan je školske 1970/71. godine, a diplomirao je 1974. godine, s prosečnom ocenom 9,55. Za asistenta-pripravnika na Katedri za političke nauke izabran je u oktobru 1975. godine, a tri godine kasnije izabran je za asistenta za predmet Radno pravo sa sociologijom rada. Nakon toga je habilitovan za ispitivača za taj predmet, kao i za predmet Ustavno pravo. U maju 1983. godine izabran je u zvanje docenta; u martu 1991. godine u zvanje vanrednog profesora, a deset godina kasnije u najviše nastavničko zvanje za predmet Radno pravo. Magistarski rad *Evolucija radnih odnosa u oblasti ličnog rada sredstvima u svojini građana* odbranio je 1977. godine, a pet godina kasnije i doktorsku disertaciju *Uslovi za zasnivanje radnog odnosa radnikā u udruženom radu*. Tokom 1977. godine, s grupom asistenata našeg Fakulteta, boravio je u poseti univerzitetima u Poznanju, Krakovu i Varšavi, a 1991. godine bio je na studijskom boravku u Parizu, koji je finansiran sredstvima Republičke zajednice za nauku. Bio je mentor pri izradi brojnih magistarskih teza i doktorskih disertacija, kao i član komisija za odbranu ove vrste akademskih radova na pravnim fakultetima u Beogradu, Podgorici i Novom Sadu. Na Pravnom fakultetu u Srpskom Sarajevu (Istočnom Sarajevu) izvodio je nastavu od školske 1997/98. godine.

---

* Vanredna profesorka, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, ljubinka@ius.bg.ac.rs.

Kratkom prikazu uspešne karijere profesora dr Šunderića treba pribrojati i njegova zapažena učešća na mnogobrojnim naučnim i stručnim skupovima, članstvo u redakcijama naučnih časopisa *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, *Pravo i privreda* i *Radno i socijalno pravo*, kao i funkcije potpredsednika Udruženja za radno pravo i socijalno osiguranje Srbije, zamenika predsednika Saveta Pravnog fakulteta, šefa Katedre za javno pravo te člana mnogih komisija i drugih stručnih tela Univerziteta u Beogradu i Pravnog fakulteta. Takođe, profesor je bio član radnih grupa za izradu nacrtā brojnih radnopravnih propisa i član Komisije za harmonizaciju pravnog sistema Savezne Republike Jugoslavije s regulativom Evropske unije, Saveta Evrope i Svetske trgovinske organizacije.

Profesor dr Šunderić bio je i autor dragocenih naučnih i stručnih radova, počevši od monografija *Uslovi zasnivanja radnog odnosa radnikā* (Naučna knjiga, Beograd 1986); *Radni odnos – teorija, norma, praksa* (Kultura, Beograd 1990); *Pravo Međunarodne organizacije rada* (Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2001) i *Socijalno pravo* (Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2009). Ovaj niz nastavlja više od 100 naučnih članaka, radova u zbornicima, komentara zakonā, priručnika i studija, od kojih mnoge svojim obimom i prirodom prevazilaze standardne radove te vrste.

S tim u vezi, valja se osvrnuti na izbor tema profesorovih istraživanja, počevši od njegove magistarske teze, doktorske disertacije i monografije o radnom odnosu. Tim prvim, važnim koracima u svetu nauke, profesor dr Šunderić je uspeo da ponudi solidnu teorijsku osnovu za sagledavanje *zasnivanja radnog odnosa* kao mesta prelamanja različitih interesa poslodavaca, radnika i države, odnosno mesta susreta slobode rada i poslodavčeve slobode izbora saradnikā. Na to se nadovezuje i celovito razmatranje *bitnih elemenata radnog odnosa*, kao pitanjā koje se nalazi u samom srcu radnog prava i koje i danas predstavlja jednu od njegovih najdelikatnijih tema, poglavito zbog nepouzdanosti široko prihvaćenih kriterijuma za kvalifikaciju radnog odnosa i njegovo razgraničenje od nezavisnog rada za drugog. U tom smislu, profesorovi radovi pružaju pouzdan osnov za pravilno razumevanje izgradnje autentične samoupravne koncepcije radnog odnosa, a zatim i pozne reafirmacije ugovorne koncepcije radnog odnosa krajem HH veka, uz svedočanstvo o njenoj fragilnosti i potrebi za njenim stalnim preispitivanjima i rafinisanjima. Pomenuti i kasniji radovi profesora dr Šunderića opominju i na potrebu prilagođavanja radnog zakonodavstva promenama koje se dešavaju u svetu rada, uz upozorenje da posledica takvog doprinosa radnog prava razvoju društva ne sme da bude odstupanje od ideja i vrednosti koje izražavaju biće i duh ove grane prava. To naročito vredi za izazove s kojima se radno pravo suočava usled ekonomskih i finansijskih kriza: premda te promene mogu predstavljati legitiman razlog za izmene zakonodavstva i prakse (s ciljem ograničavanja javnih troškova ili ublažavanja teretā s kojima se poslodavci suo-

čavaju), one, prema profesorovom uverenju, ne smeju imati za posledicu povredu suštine osnovnih ekonomskih i socijalnih prava zaposlenih i tražilaca zaposlenja.

Druga velika tema čijem je istraživanju profesor dr Šunderić bio posvećen jeste *pravo Međunarodne organizacije rada*. Zbog bolesti, naš uvaženi profesor, nažalost, nije bio u prilici da nam se prošle godine pridruži u obeležavanju 100 godina od osnivanja te organizacije, ali nam je njegova pionirska knjiga o pravu Međunarodne organizacije rada bila dragocen oslonac u pripremama za proslavu tog jubileja, posebno imajući u vidu da je sva protkana čuvenim, a danas, nažalost, neretko zaboravljenim načelima da rad nije roba, da je siromaštvo, ma gde postojalo, opasnost za napredak svih i da bez slobode izražavanja i slobode udruživanja nema održivog napretka. Pritom je važno ukazati na to da je, osim brižljive analize normativne sadržine univerzalnih međunarodnih radnih standarda, profesor bio posvećen i kritičkom razmatranju činjenica koje utiču na njihovo stvaranje, počevši od onih koje najbolje izražava krilatice *Si vis pacem, cole iustitiam* („Ako želiš mir, neguj pravdu“).

Treća oblast profesorovog interesovanja bilo je *socijalno pravo*. U istraživanju ključnih instituta te, u našoj pravnoj nauci još uvek nedovoljno istražene grane prava profesor je polazio od ljudskih potreba, njihovog izdizanja na nivo osnovnih socijalnih prava i spora o pravnoj prirodi te vrste ljudskih prava. Profesorova knjiga *Socijalno pravo* – a i ona je bila pionirska u čitavom regionu – specifična je upravo po tome što je autor kao polazište za reevaluaciju osnovnih socijalnopravnih instituta koristio garantije osnovnih ljudskih prava. Taj metod je primenjen i u više drugih profesorovih radova, istina, iz oblasti radnog prava, što mu je, očigledno, omogućavalo da na najlepši i najplodniji način poveže dve svoje velike naučne ljubavi – radno pravo i ustavno pravo. Ta vrsta multidisciplinarnosti došla je do izražaja i u većem broju sjajnih radova posvećenih *izvorima radnog prava*, a isto vredi i za radove iz *službeničkog prava*, u koje su utkani rezultati istraživanja započetog pod okriljem naučnoistraživačkog projekta Instituta za uporedno pravo „Položaj državnih službenika u uporednom pravu“, čiji je bio rukovodilac.

U ostalim profesorovim radovima su, gotovo srazmerno, zastupljene, s jedne strane, teme koje se dotiču bezmalo svih najvažnijih klasičnih instituta (individualnog i kolektivnog) radnog prava i, s druge strane, osetljive teme koje su aktuelizovane usled noveliranja merodavnih pravnih propisa ili određenih društvenih i političkih događaja, poput diskriminacije građana srpske nacionalnosti u ostvarivanju prava na rad u Hrvatskoj, socijalnopravnih posledica prestanka SFRJ i stvaranja Savezne Republike Jugoslavije ili radnopravnih posledica agresije NATO-a na Saveznu Republiku Jugoslaviju. Tim radovima je zajedničko to što su izuzetno sadržajni, stilski jasni i zasnovani na opsežnim prethodnim

istraživanjima, da nude pouzdano razmatranje odabranih tema do njihovih najtananijih aspekata, uz zaključke koji podstiču na nova promišljanja i istraživanja. Na to se nadovezuje i činjenica da su profesorovi radovi redovno sadržali i dragocene predloge za unapređenje domaćeg zakonodavstva i prakse, zbog čega su, osim ostvarivanja naučnog, odnosno sazajnog cilja, bili i izuzetno korisni zakonodavcu, sudijama i socijalnim partnerima. Zbog tih i drugih kvaliteta, naučni i stručni radovi profesora dr Šunderića i danas predstavljaju sigurno polazište i nezaobilazne izvore za bukvalno svako istraživanje u oblasti domaćeg i međunarodnog radnog i socijalnog prava. Stoga ostaje i velika tuga što je bolest tako nemilosrdno presekla profesorov naučni i stručni rad jer bi, da je mogao, sigurno obogatio našu literaturu i novim vrednim delima.

Nažalost, i mnoge generacije studenata ostale su uskraćene za vredno pripremana, kvalitetna i podsticajna predavanja profesora dr Šunderića, a ta velika praznina teško može biti popunjena. To kažem jer sam imala čast i zadovoljstvo da pohađam predavanja i polažem ispite kod profesora na osnovnim i magistarskim studijama, privilegiju da mi profesor bude mentor pri izradi magistarske teze i doktorske disertacije, a zatim i sreću da budem izabrana za asistenta-pripravnika na predmetu koji je profesor predavao i da s profesorom saradujem u ispunjavanju svih fakultetskih obaveza, sve dok teška bolest nije onemogućila njegovo puno učešće u fakultetskom životu. Te bezmalo dve decenije našeg poznanstva i saradnje prate samo najlepša sećanja jer sam uz profesora dr Šunderića upoznala i zavolela složenu, interesantnu i izazovnu materiju predmetā iz uže Radnopravne naučne oblasti, koju je profesor umeo da približi studentima na najlepši mogući način, tako da se i najdelikatnija pravna pitanja mogu potpuno i pravilno razumeti u svom istorijskom, ekonomskom i političkim kontekstu. Naši časovi, posebno oni na postdiplomskim studijama, bili su praćeni diskusijama, koje su neretko sezale do mnogo širih pitanja od onog na koje se odnosila određena nastavna jedinica, ali ih je profesor uvek vešto usmeravao ka vrednostima i načelima koja čine samo srce radnog i socijalnog prava, poput socijalne pravde, solidarnosti i drugih izvorišta iz kojih se napajao i ohrabrivao na nove profesionalne poduhvate. Beleške s tih predavanja i danas koristim kao polazište za istraživanja koja mi predstoje jer se u tim tekstovima, kao u nekoj čarobnoj formuli, mogu prepoznati odgovori na mnoga otvorena pitanja.

Štaviše, često se u potrazi za rešenjem neke dileme zapitam šta bi na to rekao profesor Šunderić, a isto vredi i za odluke koje treba doneti. Naime, profesor je uvek bio iskreno zainteresovan za mišljenje i probleme svojih saradnika, uvek spreman da svojim razumevanjem i smirenošću preuzme ili ublaži svačiju muku, da lekovitim razgovorom oporavi, ohrabri i podseti na ono što je bitno, a kada je to bilo potrebno, i da taktično i lapidarno izrečenom kritikom baci novo svetlo na problem i time

olakša njegovo prevazilaženje. Tome je, naravno, doprinosilo profesorovo veliko profesionalno i životno iskustvo, zbog čega su razgovori s njim neretko podsećali na susret s nekim drevnim mudracem, a često i na susret s dobrim duhom Fakulteta! Ovo tim pre što je, osim spasonosnog saveta, sagovornik redovno odlazio ispunjen i divnom, svežom, okrepljujućom energijom, a neretko i s širokim osmehom na licu jer su profesorova vedrina i specifičan humor umeli da obasjaju i najtmurniji dan! Ako tome dodamo toplu i krotku prirodu kojom je bio ukrašen, kao i dobrotu i ljubav koju je imao za sve ljude, onda ne čudi to što je profesoru redovno trebalo i čitavih pola sata da stigne od ulaza u zgradu Pravnog fakulteta do svog kabineta – jer skoro da nije bilo kolege koji ne bi želeo da, uz uobičajeni pozdrav, podeli s profesorom i neko svoje zapažanje. Njegova mudrost, plemenitost, iskrenost, čestitost i toplina činili su ga omiljenim kolegom i sagovornikom, te su u profesorov kabinet mnogi svraćali kao pod drvo dobrog hlada i slatkog ploda. To su prepoznavali i studenti, ali i njihovi rođaci i prijatelji, pa nije bio redak prizor da se posle profesorovog termina za konsultacije sa studentima pojavi i neki radnik koji smatra da su mu povređena prava iz radnog odnosa. U duhu osnovnih ciljeva naučnih disciplina kojima se bavio – da treba zaštititi slabiju stranu (radnog odnosa) i lica u stanju socijalne potrebe – profesor je uvek nalazio vremena, volje i snage za razgovor s tim zabrinutim ljudima, za tumačenje spisa njihovih predmeta, za pronalaženje najboljeg rešenja i davanje saveta koji je za mnoge od njih, u tom trenutku, bio najvažnija stvar na svetu. Ovo, između ostalog, i stoga što ih je profesor uvek dočekivao pitanjem: „Šta mogu da učinim za Vas?“ i vešto preuzimao deo brige na sebe, i to bez prekorevanja, čak i onda kada je i sam bio pritisnut zahtevnim obavezama i iskušenjima.

Poslednju deceniju obeležila je tuga zbog izostanka profesorovog učešća u svim ovim aktivnostima, a iznad svega toga žal što je morao da se suoči i bori s izuzetno teškom bolešću, potvrđujući izreku *Nomen est omen*. Na to se nadovezuje i naše iskreno divljenje za tu hrabru borbu, koju su, zajedno s uvaženim profesorom, nesebično i požrtvovano vodili i njegovi najmiliji, svedočeći o najdubljem poštovanju i beskrajnoj ljubavi kao nerazrušivim temeljima braka i porodice.

Beskrajno hvala profesoru dr Šunderiću, našem iskrenom dobroželatelju, za preneto znanje, za san o istinskoj socijalnoj pravdi u našem društvu, za svesrdnu profesionalnu i kolegijalnu podršku i pomoć, za sve spasonosne savete, za dobrotu i plemenitost. Neka nađe svoj mir u mestu svežine, u mestu odmora, odakle odbeže svaka muka, žalost i uzdisanje.

Neka je večna slava i hvala našem uvaženom i dragom profesoru dr Borivoju Šunderiću!